

СПЕЦИФІКА ВИХОВАННЯ ЧУЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена проблемі виховання чуйності у дітей дошкільного віку. Представлено методичні аспекти її формування в освітньому процесі дошкільного закладу. Розкрито педагогічний потенціал літературних творів й ігрової діяльності у формуванні цієї базової якості дошкільника.

Ключові слова: моральне виховання, діти дошкільного віку, виховання чуйності, гра, літературні твори.

Постановка проблеми. Моральне виховання підростаючого покоління є однією з актуальних проблем сьогодення. Необхідність створення у суспільстві моральної атмосфери, яка сприяла б утвердженню в усіх ланках суспільного життя гуманного ставлення до людини, вимогливості до себе й інших, чесності, довір'я, поєданого з високою відповідальністю, посилює роль означеної проблеми.

Базовий компонент дошкільної освіти України, як державний освітній стандарт, орієнтує педагогів на цілісний загальний розвиток дитини, акцентує їхню увагу на забезпеченні її «фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я, розвитку особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня, ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості та сприяння розвитку індивідуальності дитини» [2, с. 5]. Зазначений нормативний документ наголошує, що «набуття різних видів компетенцій дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах діяльності і вимагає практичного засвоєння дитиною системи елементарних (доступних) знань про себе та довкілля, моральних цінностей, уміння доречно застосовувати набуту інформацію» [2, с. 5–6]. Як бачимо, Базовий компонент дошкільної освіти визначає пріоритетність морально-соціального розвитку дітей, духовних цінностей людини та суспільства.

З метою вирішення означених проблем, суспільству необхідно створювати умови для гуманізації освітнього процесу, демократизації відносин між його учасниками, обравши центром уваги дитину, забезпечуючи реалізацію її можливостей і здібностей, за яких пріоритетом стануть загальнолюдські цінності та гармонійні стосунки з навколишнім світом. Втілення в життя гуманістичних ідей нерозривно пов'язане із вихованням чуйності як однієї з базових якостей особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання досліджуваної проблеми. Проблема виховання моральних якостей дітей завжди була в центрі уваги науковців. Вивчення означеної проблеми знайшло своє відображення у працях психологів і педагогів (Л. Артемова, І. Бех, О. Вержиховська, Н. Гавриш, І. Кон, О. Кононко, Л. Лохвицька, Т. Поніманська, Г. Свідерська, Л. Сологуб, К. Щербакова та ін.). Варто зазначити, що науковцями зроблено значний внесок у розвиток теорії морального виховання дітей дошкільного віку. У їхніх дослідженнях проблема морального виховання дошкільників представлена такими проявами, як милосердя (І. Княжева), співчуття, співпереживання (Г. Кошелева, Л. Стрелкова), гуманні взаємини (Л. Артемова, А. Гончаренко, В. Котирло, В. Павленчик, Т. Поніманська), турботливість (І. Дьоміна, М. Тимошенко), взаємодопомога (А. Виноградова, Л. Пеньєвська, Т. Поніманська, Т. Репіна). Проте виховання чуйності як пріоритетної моральної якості залишається поза увагою дослідників. У літературі є незначна кількість розробок методики здійснення педагогічного впливу з метою розвитку цієї базової моральної якості в дітей.

Мета статті – розкрити специфіку виховання чуйності у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Існують різні визначення поняття «чуйність». За сучасним словником з етики «чуйність – моральна якість, яка характеризує ставлення особи до оточуючих її людей. Чуйність є проявом культури особистості, її гуманістичної налаштованості. Вона виявляється в уважності, ввічливості, доброзичливості, відкритості, щирості, тактовності тощо» [8, с. 392].

Науковець Г. Свідерська поняття чуйності формулює як «морально-психологічну якість особистості, що характеризує ставлення людини до інших людей і виявляється в емпатійності (здатності людини безпосередньо відчувати психологічний стан іншого та адекватно відгукуватися на нього, намагаючись полегшити або розділити його через вияв співчуття та співпереживання), доброзичливості (здатності людини виражати добре ставлення, приязнь), тактовності, ввічливості (умінні поводитися з іншими обережно, не ображаючи та не принижуючи їхню гідність, виявляти люб'язність, чемність, дотримуватися суспільних правил поведінки) та турботливості, наданні практичної допомоги (уважності до потреб інших людей, прояву піклування про них)» [6].

О. Вержиховська стверджує, що «чуйність характеризує внутрішнє ставлення особистості до оточуючого і передбачає співпереживання з іншими людьми їхніх радощів, потреб, страждань, бажань тощо; уважне ставлення до їхніх інтересів, проблем, думок і почуттів; розуміння мотивів їхньої поведінки; тактовне ставлення до їх самолюбства, гордості. На її думку,

чуйність тісно пов'язана з повагою, скромністю, співчуттям, довірою, великодушністю, благородством, шляхетністю» [3, с. 7-13].

Справедливо відзначає Л. Сологуб, що «найважливішою особливістю чуйності – є вміння ставити себе на місце інших, бачити в них подібних собі. Дієвість цієї якості проявляється в активній безкорисливій допомозі, полегшенні тяжких почуттів інших людей. У розумінні емоційного стану оточуючих проявляється такт, культура почуттів, які сприяють становленню доброзичливих взаємин» [7].

І. Бех наголошує, що «виховання чуйності у дитини має розпочинатися з усвідомлення нею необхідності брати участь у розв'язанні проблем інших людей (рідних, однолітків, дорослих), бути причетною до них. Вихованцеві психологічно легше здійснити вчинок-чуйність стосовно людини, яку він любить або якою дорожить. Тому виховання таких почуттів має передувати чуйному ставленню особистості до людей загалом» [1, с. 759].

Узагальнюючи різні тлумачення поняття «чуйність» ми погоджуємося з трактуванням цієї дефеніції науковцем О. Поляковою як моральної якості, що визначає суспільну спрямованість особистості та виявляється в турботі про потреби, запити й бажання оточуючих, уважності до їхніх інтересів, проблем; співчуття до навколишніх, готовності прийти на допомогу» [4, с. 72].

Чуйність – це моральна якість, яка відображається не тільки у сердечному ставленні до людей, готовністю прийти на допомогу, але вона ще й балансує моральні міжособистісні стосунки. Тому вже починаючи з молодшого дошкільного віку потрібно виховувати чуйність, розуміння, терпимість у ставленні до людей.

Ми вважаємо, що в дошкільному віці до виховання чуйності потрібно підходити творчо та з інтегративним підходом. Тобто ми пропонуємо використовувати комплекс методів і засобів педагогічної роботи для більшої результативності. На нашу думку, роботу з формуванням чуйності у дітей дошкільного віку потрібно починати вже з молодшого дошкільного віку. Головними джерелами отримання знань про таку моральну якість, як чуйність у цьому віці є літературні твори, бо саме вони повною мірою відповідають сутності дитини, її внутрішнім потребам. Формуванню у молодших дошкільників умінь аналізувати моральні вчинки інших, висловлювати співчуття, підтримку, виявляти доброзичливість сприяють літературні твори «Пішла киця по водицю», «У слона болить нога» (Г. Бойка), «Зайченятко в ямку впало» (А. М'ястківського), «Зайчик у тернині» (М. Підгірянки), «Зайчикова казочка» (Ю. Ярмиша) та ін. Оцінювати вчинки героїв літературних творів з точки зору морально-етичних норм можна вчити після прочитання віршованих творів Р. Скиби «Плаче свинка у калюжі», П. Ребра «Журився їжачок». Доцільними для обговорення з дітьми цього віку є українські народні казки «Вовк і семеро козенят», «Рукавичка» тощо.

На думку вчених, казки вчать дітей розуміти внутрішній світ персонажів, а, проводячи паралель, і внутрішній світ оточуючих людей. Казка допомагає навчитися співчувати, вірити у добро, формує здатність відчувати і розуміти стан іншої людини. За допомогою казки діти зможуть розрізняти добро і зло. Аналіз дій персонажів допомагає розібратися дітям з певними моральними нормами, правилами поведінки та формує передумови до формування чуйного ставлення до інших. Під час роботи з казкою педагог спонукає дітей спробувати поставити себе на місце казкового персонажу, побачити ситуацію з іншого боку. Це призводить до створення у дошкільників так званої «бази життєвих ситуацій», яка при необхідності активізується. Рекомендуємо для дітей середнього та старшого дошкільного віку використовувати казки, які спонукають дошкільників проїнятися чужими проблемами. Вихованню уважного, сердечного, доброзичливого ставлення до людей, тварин, до чийось переживань, потреб, формуванню співчуття до навколишніх, готовність прийти на допомогу сприяють казки «Коза-дереза», «Івасик Телесик», «Кирило Кожум'яка», «Котигорошко», «Трое поросят», «Квітка семицвітка» та ін. Паралельно можна використовувати роботу з ілюстраціями. Вихователь наочно демонструє приклади, які разом з дітьми буде обговорювати, ставитиме певні питання, які спонукатимуть малюків думати як потрібно поводити себе в певній ситуації.

Виховуючи чуйність у дітей середнього дошкільного віку ми пропонуємо використовувати гру. Гра – це вид діяльності, який є природним для дошкільників. У процесі гри діти не лише відображають певні життєві ситуації, а й будують власні, спираючись на свої знання та вміння.

Як стверджує науковець К. Щербакова, у спільних іграх виникає процес взаємодії, який заохочує дітей до спілкування, встановлення стосунків один з одним. Вихователь повинен створювати найсприятливіші умови для того, щоб діти поступово переходили від гри індивідуальної до гри з різною взаємодією, до ігрових груп, до ігрових колективів. А для того, щоб це відбулося, потрібна відповідна управлінська діяльність вихователя. Саме він спрямовує та керує взаємодією малюків. На початку процесу це ситуативна форма спілкування дошкільників у спільних іграх. Такий рівень взаємодії, передусім, залежить від змісту гри та моральних якостей малюків. Спостереження за поведінкою дітей підтверджує значні позитивні зміни в характері взаємин і в самій ігровій діяльності дітей [9, с. 320].

Використовуючи гру діти наче «проживають» життєві ситуації і потрапляючи в подібні, вони діють більш обдуманно, помірковано. Тобто результативність гри для виховання чуйності ми можемо спостерігати в цьому ж дитячому колективі. Така форма роботи попереджає конфліктні ситуації, взаємини стають більш дружніми (малюки допомагають одягати деякі елементи одягу один одному і

т.п.). Це говорить про те, що гра допомагає формувати чуйність і це можна прослідковувати у взаєминах в дитячому колективі.

Сюжетно-рольова гра активізує уяву дитини, дозволяє виконувати дії не лише за себе, а й за персонажа. При цьому відбувається процес перевтілення дитини на фоні емоційного піднесення, що зумовлює розвиток її емоційної сфери. В ігровій ситуації вихованець наслідуює риси, почуття іншої людини. Власні переживання, які заважають дитині у житті, при цьому відходять на другий план і до певного часу не втручаються у поведінку дитини. Також переживання ігрового образу дозволяє дітям змінити свою позицію у ставленні до емоційних станів ровесників. Завдяки ігровій ситуації змінюється ставлення вихованця до себе і формується чуйне ставлення до однолітків [5, с.139].

Для розвитку чуйності у дітей ми пропонуємо використовувати сюжетно-рольові ігри такі як «Лікарня», «Ветеринарна клініка», «Зоопритулок» та ін. Сюжетно-рольові ігри такого змісту мають за мету формувати у дошкільників позитивне ставлення до персонажів, які задіяні у сюжеті гри. Дитина має виділити дії, які властиві персонажам, які визначають його відносини з оточуючими, усвідомити способи поведінки (лікар або ветеринар оглядає хворого, виявляє турботу про стан його здоров'я, робить уколи, міряє температуру, виписує ліки; робітник зоопритулку піклується про кинутих тварин, годує їх, прибирає за ними).

Граючись, діти мають можливість створювати певні життєві ситуації та знаходити шляхи їх вирішення. Під час гри у дошкільників формується самосвідомість, вони вчаться взаємодіяти, вирішувати певні ситуації, вчаться спілкуватися. У сюжетно-рольовій грі малюки формують вміння передавати настрої, переживання. Приміряючи у грі різні ролі, дошкільники перевтілюються в інших людей, розуміючи почуття їхніх персонажів. Вчаться аналізувати їхню поведінку, вчинки.

У старшому дошкільному віці ми вважаємо варто застосовувати такий вид роботи як складання казок про чуйність. Створюючи власні історії діти моделюють певні ситуації і знаходять рішення як з них вийти. Створення казок в сюжетно-образній формі допомагає розібратися у взаєминах між людьми, показуючи чуйну поведінку в певних обставинах. Цей вид роботи розвиває у дітей дошкільного віку співчуття, співпереживання. Під час складання казок є можливість обговорювати вчинки героїв, тим самим розвивати навички зв'язного мовлення.

Висновки. Отже, формування чуйності у дошкільників потребує включення у виховний процес засобів і методів, які відповідають їхнім віковим та індивідуальним особливостям, та при використанні яких діти будуть відкритими у взаємостосунках один з одним, з вихователем. Особливість педагогічної діяльності, спрямованої на виховання чуйності у дітей дошкільного віку, полягає у прямій

залежності від вибору засобів і методів психолого-педагогічного впливу та від ціннісних орієнтацій педагогів. Літературні твори, сюжетно-рольові ігри є ефективними та дієвими засобами у процесі виховання чуйності. Вони вчать дітей розуміти внутрішній світ персонажів, навчають співчувати, вірити у добро, формують здатність відчувати і розуміти стан іншої людини. Аналіз дій персонажів допомагає розібратися дітям з певними моральними нормами, правилами поведінки та формує передумови до формування чуйного ставлення до інших. Важливість використання цих засобів полягає в тому, щоб закріплювати позитивні емоції і сприяти здійсненню дитиною моральних проявів поведінки, оскільки на ґрунті переживань можливе закріплення чуйності як базової риси особистості.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. *Виховання особистості: підручник*. К. : Либідь, 2008. 818 с.
2. Богуш А. М. *Базовий компонент дошкільної освіти*. К.: Освіта. 2012.
3. Вержиховська О.М. *Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. Шлях освіти*. 2000. №3 С. 7-13.
4. *Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. Н. Гавриш*. Х.: Мадрид, 2015. 220 с.
5. Лапченко І.О. *Емоційне ставлення до себе та ровесників як чинник особистісного розвитку дитини дошкільного віку : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07.К., 2006*. 237 с.
6. Свідерська Г.М. *Проблема чуйності. Соціальна психологія*. 2005. №3 (11). С. 130-138.
7. Сологуб Л.О. *Виховання доброзичливих взаємин молодших підлітків у позакласній роботі: дис... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1995*. 210 с.
8. Тофтул М. Г. *Сучасний словник з етики : Словник*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
9. Щербакова К. Й. *Спільні ігри дошкільників як одна з умов виховання толерантності // Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2014. Випуск 1.47 (114). С. 318-321.

УДК 373.2.091.33-027.22:796

Стебакова О. І.

*Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
Науковий керівник – ст. викл. Бурсова С.С.*

ВИКОРИСТАННЯ LEGO КОНСТРУКТОРУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗДО

У статті висвітлено питання використання Лего-конструктору у роботі з дітьми дошкільного віку. Розглянуто можливості застосування ігрової технології у різних режимних моментах закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: *Лего-конструктор, конструювання, діти дошкільного віку.*